

УДК 343.985.7

Виноградова А. І.

*кандидат юридичних наук,
асистент кафедри правосуддя
юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ВИСУНЕННЯ ВЕРСІЙ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТ. 247 КК УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Головним завданням пізнавального процесу при розслідуванні злочинів є встановлення обставин, що підлягають доказуванню, визначених у ч. 1 ст. 91 КПК України. Шлях від «незнання» події злочину до її «знання» відбувається шляхом висунення і перевірки слідчих версій, різних за видом і значущістю. Тому розробку та перевірку слідчих версій визначено як важливий самостійний елемент слідчої діяльності.

Аналіз стану досліджень. До фундаментальних праць, присвячених дослідженню криміналістичних версій, належать роботи Р. М. Александрова, Г. В. Арцишевського, Р. С. Белкіна, О. М. Васильєва, А. І. Вінберга, С. О. Голунського, В. Ф. Єрмоловича, О. Н. Колесніченка, В. О. Коновалової, О. М. Ларіна, Я. Пешака, О. О. Старченка, М. О. Якубовича

© Виноградова А. І., 2014

© Національний університет «Острозька академія», 2014

-
- Висунення версій при розслідуванні кримінальних правопорушень, передбачених ст. 247 КК України / А. І. Виноградова // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14vaikku.pdf>.

та інших. Криміналістами ґрунтовно досліджувалися поняття та сутність, природа версії, її різновиди, процес висунення і перевірки версій. Разом з тим, питання щодо висунення версій при розслідуванні злочинних порушень законодавства про захист рослин комплексно не досліджувалися.

Метою статті є дослідження питання щодо висунення версій при розслідуванні злочинних порушень законодавства про захист рослин.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи питання щодо висунення версій при розслідуванні злочинних порушень законодавства про захист рослин, впершу чергу потрібно дослідити питання щодо визначення поняття "слідча версія". Слідча версія як складний, єдиний, багатогранний розумовий процес, основу якого утворює припущення (але не одна тільки проблематична думка) та який містить також певні результати пізнавального процесу, що в той же час не можна звести лише до якого-небудь одного з цих результатів [11, с. 74]. Він також справедливо відзначає, що слідча версія повинна бути обґрунтованою, будуватися на основі певного фактичного матеріалу. Отже, слідча версія – це обґрунтоване зібраним матеріалом припущення слідчого про форми зв'язків і причини окремих явищ розслідуваної події (або її в цілому) як одне з можливих пояснень, установлених на цей час фактів і обставин справи [21, с. 95].

Ларін О. М. відзначає, що версія – це припущення, яке виникає у зв'язку з розслідуванням, що ґрунтується на фактичних даних і підлягає перевірці з метою встановлення істини про істотні обставини справи. Версії про предмет доказування називаються загальними версіями. Версії про доказові факти і можливі джерела доказів є окремими версіями. Правильність загальної версії перевіряється і підтверджується

-
- Висунення версій при розслідуванні кримінальних правопорушень, передбачених ст. 247 КК України / А. І. Виноградова // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14vaikku.pdf>.

дослідженням окремих версій. Кожна окрема версія про факт, який повинен бути доказаним, пов'язана з версіями про можливі джерела встановлення даного факту [33, с. 66-70]. При розгляді версій, вважаємо доцільним підтримати позицію О. М. Ларіна, оскільки в його визначенні присутня згадка про логічну природу версії як виду гіпотези, а також робиться загальноприйнятий поділ версій за обсягом на загальні й окремі.

Також, ми поділяємо наукову позицію Л. П. Дубровицької та І. М. Лузгіна, що версія виступає передумовою планування роботи по справі, будучи одночасно тим орієнтиром, якого дотримується слідчий у процесі збору, дослідження й оцінки доказів. Побудова версій і планування їх перевірки – це дві сторони, два напрями процесу мислення слідчого. Перевірка версій включає не тільки здійснення запланованих дій, але й оцінку фактичних даних, одержаних у результаті їх проведення, а також побудову висновків про істинність і помилковість версій. Планування розслідування повинне створювати умови для паралельної та одночасної перевірки усіх висунутих версій [44, с. 8-9]. Аналогічну позицію щодо значення версії займає Р. С. Белкін [55, с. 118].

Версію також можна визначити як обґрунтоване припущення щодо події злочину, його окремих елементів, походження і зв'язку різних доказів. О. М. Васильєв, Г. М. Муд'югін, М. О. Якубович звернули свою увагу на те, що версії будуються для пояснення кожного елемента складу злочину і не ізольовано, а в зв'язку [66, с. 22, 60-77]. Причому версії допомагають встановити цей зв'язок і розкрити його зміст.

Лузгін І. М. вважає, що побудова версій є результатом логічного осмислення фактів. При цьому використовуються прийоми аналізу і синтезу, індукції, дедукції та аналогії [77, с. 144]. Дослідник сформулював

▪ Висунення версій при розслідуванні кримінальних правопорушень, передбачених ст. 247 КК України / А. І. Виноградова // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14vaikku.pdf>.

низку вимог, що пред'являються до побудови версії. Дані вимоги, на його думку, витікають з сутності версії як форми мислення (різновиду гіпотези):

1) версія, будучи обґрунтованим припущенням, повинна спиратися на встановлені факти;

2) побудова версії повинна бути логічною процедурою, результатом якої є імовірний висновок. Підстави і процес висновку повинні бути чітко визначені з тим, щоб у будь-який момент, на будь-якій стадії розслідування перевірити правильність висновку;

3) перевірка версії повинна починатися з аналізу висновку, виведення наслідків з версії [87, с. 134].

Як різновид гіпотези версія має однакові з нею стадії розвитку: аналіз та узагальнення фактичного матеріалу, необхідного для подальшого отримання знань про той чи інший факт або сукупність фактів; висунення власне версії та опрацювання низки наслідків, які впливають із цього припущення; перевірка теоретично виведених наслідків.

Отже, висунення версії розпочинається з аналізу зібраної інформації та оцінки її в цілому, що веде до побудови, як правило, загальних версій.

Унаслідок нагромадження інформації, конструюються окремі версії, що деталізуються.

Перевірка слідчих версій повинна будуватися в такий спосіб, щоб при найбільш раціональній витраті сил і засобів та в найкоротші строки забезпечити розкриття злочину, збирання доказів, необхідних для правильного вирішення кримінального провадження. Для досягнення цієї мети необхідно дотримуватися правил, які гарантують якість перевірки і своєчасність її проведення. Основною вимогою до перевірки слідчих версій є її ретельність. Слідча практика свідчить про те, що недбале та неухвалене ставлення як до підготовки, так і до проведення слідчих дій,

▪ Висунення версій при розслідуванні кримінальних правопорушень, передбачених ст. 247 КК України / А. І. Виноградова // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14vaikku.pdf>.

необхідних для перевірки версій, часто призводить до втрати цінних доказів.

Ретельна перевірка всіх версій, які впливають з обставин справи, – неодмінна умова досягнення об'єктивної істини. До того часу, поки зібраними доказами із безсумнівною достовірністю не підтверджено одну з них і не спростовано всі інші, розслідування не може бути закінчене.

Під час проведення слідчих дій, слідчий може виявити ті докази, які підтверджують правильність якої-небудь однієї версії, так і ті, які свідчать про невідповідність інших версій. Одночасна перевірка слідчих версій, порівняно з послідовною, має переваги в тому, що існують більші можливості у використанні всіх доказів для підтвердження або для спростування кожної зі слідчих версій. Послідовне дослідження різних версій пов'язане з додатковою витратою часу. Проте, слід мати на увазі, що з часом об'єкт злочинного посягання або сліди злочину можуть піддаватися змінам або зовсім зникнути [87, с. 17-25].

Версіям, як і слідчим ситуаціям, притаманна типовість. О. Н. Колесніченко і Г. А. Матусовський справедливо відзначають, що поняття типового пов'язане з категорією загального в діалектиці. При всьому різноманітті конкретних підстав для висунення версій, наявності випадкових зв'язків, породжених побічними причинами, неминуче виникають моменти, що повторюються і створюють спільність, типовість. Такими моментами можуть бути схожі слідчі ситуації, що повторюються, певна спільність злочинів конкретного виду, застосовані кримінальні способи, механізми злочину й інші чинники, що обумовлюють схожість кримінальних явищ. Виявлення типового є процес виявлення характерних рис, властивих певному явищу. Серед типового, загального і за їх допомогою виявляється конкретне, окреме. Таким чином, типова версія є

▪ Висунення версій при розслідуванні кримінальних правопорушень, передбачених ст. 247 КК України / А. І. Виноградова // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14vaikku.pdf>.

щось загальне по відношенню до конкретної слідчої версії, побудованої на основі певних фактичних даних, виведеної логічно в результаті порівняння з типовими версіями. Мета такої логічної операції – побудова конкретних версій. Фактичні ж дані й типова версія – засоби в цій операції [99, с. 7-13].

Практичне значення типових версій було підтверджене успішними розробками на їх основі типових програм дій слідчо-оперативної групи, що одержала повідомлення про подію [10, с. 474].

Типові версії, характерні для початку розслідування, виникають як одержані з досвіду положення, що не вимагають розгорнутого обґрунтування. Вони є передумовою діяльності слідчого. Подальший процес розвитку цих версій може йти шляхом їх конкретизації за допомогою побудови окремих версій.

Левков В. М. спробував виділити нове якісне утворення у вченні про криміналістичну версію – «типологічні версії» як наслідок типологічного опису і зіставлення аналогічних ознак розслідуваної раніше події. Виділення системи «типологічні версії» як нового утворення системних ознак, відзначає він, здається доцільним у зв'язку з тим, що вона має, на відміну від конкретних версій, фактичну базу формування, у зв'язку з чим займає особливе місце в пізнавальній діяльності при розслідуванні злочинів [1111, с. 9].

На наш погляд, класифікація В. М. Левкова становить певний науковий інтерес, проте введення нового терміну «типологічна версія» може негативно вплинути на розвиток понятійного апарату криміналістики, оскільки сприятиме його захаращенню. Ми вважаємо, що немає необхідності в єднанні під новим терміном типових версій, в основі яких лежить досвід, і тих, які базуються на виявлених закономірних зв'язках між елементами криміналістичної характеристики злочинів

▪ Висунення версій при розслідуванні кримінальних правопорушень, передбачених ст. 247 КК України / А. І. Виноградова // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14vaikku.pdf>.

певного виду, оскільки версії завжди ґрунтуються на зазначених двох началах, які практично неможливо розчленувати. Типові слідчі версії є припущеннями, побудованими на основі наявної інформації та аналізу однотипних ситуацій спільності певних явищ і закономірних зв'язків.

Лузгін І. М. висуває цікаве припущення про спадкоємність версій. Він вважає, що версії, які виникають у ході попередньої перевірки, використовуються при подальшому розслідуванні, й ця спадкоємність версій пояснюється спільністю джерел інформації, а також тим, що зміст відомостей, які перевіряються до порушення кримінальної справи, використовуються потім у ході досудового слідства [77, с. 123]. У цьому ж руслі деякі автори відзначали, що зіставлення висунутих оперативно-розшукових і слідчих версій показує, що нерідко слідча версія є продовженням розшукової [1212, с. 26].

Також доречно навести висловлювання І. М. Лузгіна про те, що слідчий повинен визначити своє ставлення до версій, які будувалися в ході проведення оперативно-розшукових заходів, ураховуючи при цьому, що не можна механічно переносити ці версії в розслідування, але не можна й ігнорувати їх. Слідчий, крім того, зобов'язаний самостійно висунути версії у справі та продумати шляхи їх перевірки [77, с. 123]. Позиція вченого є зрозумілою, однак, на нашу думку, слідчий повинен визначити, перш за все, обґрунтоване ставлення до оперативно-розшукових версій, а не «своє ставлення», яке носить суб'єктивний характер. О. Р. Михайленко взагалі вказує, що внутрішнє переконання слідчого під час прийняття процесуальних рішень не повинно ґрунтуватись на свідченнях, здобутих не слідчим, дуже часто сумнівним або неперевіреним способом [1313, с. 44].

На відміну від злочинів іншого виду, при розслідуванні яких слідчий може самостійно окреслити версії, під час розслідування злочинних

▪ Висунення версій при розслідуванні кримінальних правопорушень, передбачених ст. 247 КК України / А. І. Виноградова // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14vaikku.pdf>.

порушень законодавства про захист рослин припущення про джерела виникнення небезпеки для рослин та іншого навколишнього середовища, розвиток якої призвів до несприятливих наслідків у тяжкій формі, можуть визначити лише спеціалісти у сфері охорони навколишнього середовища. У зв'язку з цим, обов'язок слідчого полягає у своєчасному отриманні відомостей про такі припущення від спеціалістів та у не зволіканні із висуненням слідчих версій.

Ефективність розслідування злочинів і, зокрема, злочинних порушень у сфері захисту рослин, певною мірою залежить від правильного вибору слідчим напрямів збирання інформації, в основі яких лежать реальні слідчі версії. Слушною з цього приводу залишається думка Я. Пешака, що сьогодні, «мабуть, уже не зустріти думки про те, що успішне розслідування кримінальної справи нібито можливе без послідовного застосування ... методів і засобів, вироблених криміналістичною наукою, в тому числі ... слідчих версій» [11, с. 24].

Пізнавальна функція версії передбачає її логічну природу, що дозволяє з'ясувати етапи її формування. На нашу думку, до таких етапів належать: а) аналіз і узагальнення фактичного матеріалу, необхідного для подальшого розвитку знань про окремий факт або сукупність фактів; б) висловлення власне версії, обґрунтованої наявною інформацією; в) виведення низки наслідків версії, які впливають із сформульованого припущення; г) перевірка виведених наслідків.

Формування версій при розслідуванні злочинів у сфері порушень законодавства щодо захисту рослин здійснюється на основі: аналізу наявної доказової інформації; відомостей про розкриті подібні злочини; відомостей про нерозкриті подібні злочини; відомостей про аналогічні

▪ Висунення версій при розслідуванні кримінальних правопорушень, передбачених ст. 247 КК України / А. І. Виноградова // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14vaikku.pdf>.

способи вчинення порушень; власне досвіду діяльності слідчих; узагальненого позитивного досвіду слідчої діяльності.

При розслідуванні злочинних порушень у сфері захисту рослин підставою для класифікації версій є сукупність вихідних даних. Відповідно до цього вони поділяються на загальні та окремі. Загальні версії стосуються характеру події, осіб, які вчинили злочин, а окремі – певних аспектів події злочину, слідів чи речових доказів. Крім цього, класифікація версій здійснюється за суб'єктами їх висування. До них належать особи, які за своїми службовими функціями пов'язані з розслідуванням злочинів. Тому в цьому випадку версії ще поділяються на розшукові, слідчі, експертні та судові. А за ступенем визначеності версій — на типові та конкретні.

Найбільш повне, на наш погляд, визначення типової версії запропонував Р. С. Белкін. На його думку, під типовою версією розуміється найбільш характерне для певної ситуації, з погляду відповідної галузі наукового знання чи узагальненої практики судового дослідження (оперативно-розшукової, слідчої, судової, експертної), можливе пояснення окремих фактів чи події в цілому [14, с. 346].

Використання типових версій має чітку практичну спрямованість. Вони можуть подаватися у вигляді програм-алгоритмів, розроблюваних на основі виділення й узагальнення ознак учинення злочинів, їх способів, сукупності слідів. Такі банки даних, складені стосовно певних видів злочинів, можуть виконувати не тільки навчальну, але й цілком практичну функцію.

Щодо розслідування злочинів у сфері порушень законодавства про захист рослин, то узагальнення матеріалів практики дозволяють визначити наступні типові слідчі версії:

-
- Висунення версій при розслідуванні кримінальних правопорушень, передбачених ст. 247 КК України / А. І. Виноградова // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14vaikku.pdf>.

1) щодо виду події, яка розслідується: – мало місце кримінально-каране порушення законодавства про захист рослин; – злочинного порушення законодавства про захист рослин не було, але мав місце інший злочин (порушення правил екологічної безпеки (ст. 236 КК України), знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу (ст. 245 КК України), умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду (ст. 252 КК України) тощо); – мало місце інше правопорушення без ознак злочину (адміністративне або дисциплінарне правопорушення); – злочинного порушення законодавства про захист рослин не було, а мав місце цивільно-правовий делікт.

2) щодо особи-порушника законодавства про захист рослин: – злочин скоєно відомою чи невідомою слідчому особою; – злочин скоєно особою, яка досягла або не досягла віку кримінальної відповідальності; – злочин скоєно одноосібно або групою осіб; – злочин скоєно вперше чи неодноразово; – злочин скоєно особою, до функцій якої входить або не входить виконання певних дій; – злочин скоєно посадовцем або іншою особою; – злочин скоєно особою, яка раніше притягалась або не притягалась до кримінальної відповідальності.

3) щодо поширеності негативних наслідків: – місцеве поширення тяжких наслідків; – регіональне поширення тяжких наслідків; – державне або міждержавне (транснаціональне) поширення тяжких наслідків та інші версії.

Аналіз зареєстрованих кримінальних проваджень внесених до ЄДРДР за ст. 247 КК України, свідчить, що найбільш часто слідчі висувають не більше трьох версій, які мають типовий чи конкретний характер і стосуються, як правило, особистості злочинця, у деяких випадках об'єкта

▪ Висунення версій при розслідуванні кримінальних правопорушень, передбачених ст. 247 КК України / А. І. Виноградова // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14vaikku.pdf>.

злочину. Висунуті версії найчастіше мають формальний характер, без урахування обставин учиненого злочину.

Висновок. Таким чином, для забезпечення успіху розслідування важливо не тільки правильно висунути можливі версії, але й тактично грамотно перевірити кожна з них (визначити, де і яким чином будуть знайдені докази, які підтвердять або спростують ту чи іншу версію). Перевірка версій є змістом усього процесу розслідування і полягає у зборі даних, які підтверджують або спростовують припущення, що міститься у версії.

Список використаних джерел

1. Пещак Я. Следственные версии. Криминалистическое исследование / Я. Пещак; под. ред. А. Р. Ратинова. – М. : Прогресс, 1976. – 226 с.
2. Миньковский Г. М. Деятельность органов расследования, прокурора и суда по предупреждению преступлений / Г. М. Миньковский. – М., 1962. – 279 с.
3. Ларин А. М. Расследование по уголовному делу: процессуальные функции / А. М. Ларин. – М. : Юрид. лит., 1986. – 160 с.
4. Дубровицкая Л. П. Планирование расследования : учеб. пособ. / Л. П. Дубровицкая, И. М. Лузгин. – М., 1972. – 185 с.
5. Белкин Р. С. Собираение, исследование и оценка доказательств. Сущность и методы. – М. : "Наука", 1966. – 293 с.
6. Васильев А. Н., Планирование расследования преступлений / Васильев А. Н., Мудьюгин Г. Н., Якубович Н. А. – М. : Госюриздат., 1957. – 199 с.
7. Лузгин И. М. Методологические проблемы расследования / И. М. Лузгин. – М. : Юрид. лит., 1973. – 216 с.

▪ Висунення версій при розслідуванні кримінальних правопорушень, передбачених ст. 247 КК України / А. І. Виноградова // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14vaikku.pdf>.

8. Махов В. Н. Использование знаний сведущих лиц при расследовании преступлений: монография / В. Н. Махов. – М. : Изд-во РУДН, 2000. – 296 с.

9. Колесниченко А. Н. О системе версий и методике их построения / А. Н. Колесниченко, Г. А. Матусовский // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1970. – № 7. – С. 7-13.

10. Криминалистика: учеб. для вузов / Т. В. Аверьянова, Р. С. Белкин, Ю. Г. Корухов, Е. Р. Россинская; под ред. Р. С. Белкина. – М.: Издательская группа "НОРМА-ИНФРА", 1999. – 990 с.

11. Левков В. М. Криміналістичні версії: текст лекції / В. М. Левков. – Харків : Юрид. ін-т, 1991. – 24 с.

12. Олейник П. А. Роль розыскных версий в раскрытии преступлений / П.А. Олейник, А.Г. Птицын // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1971. – № 8. – С. 20-26.

13. Михайленко А. Р. Расследование преступлений, законность и обеспечение прав граждан : науч.-практ. изд. / А. Р. Михайленко. – К. : Юринком Интер, 1999. – 445 с.

14. Белкин Р. С. Курс криминалистики : [в 3 т.] / Р.С. Белкин. – М. : Юристъ, 1997. – Т. 3 : Криминалистические средства, приемы и рекомендации. – 480 с.

▪ Висунення версій при розслідуванні кримінальних правопорушень, передбачених ст. 247 КК України / А. І. Виноградова // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14vaikku.pdf>.

Виноградова А. І.

Висунення версій при розслідуванні кримінальних правопорушень, передбачених ст. 247 КК України

На підставі аналізу наукових джерел в статті висвітлено питання щодо висунення версій при розслідуванні злочинних порушень законодавства про захист розслин.

Ключові слова: версія; слідчий; кримінальне провадження; злочин; розслідування.

Виноградова А. І.

Выдвижение версий при расследовании уголовных преступлений, предусмотренных ст. 247 КК Украина

На основании анализа научных источников в статье освещены вопросы выдвижения версий при расследовании преступных нарушений законодательства о защите розслин.

Ключевые слова: версия; следователь; уголовное производство; преступление; расследование.

Vinogradova A. I.

Versions nomination in the investigation of criminal offenses under art. 247 of the CC Ukraine

Based on the analysis of scientific sources in the article the issue of nominating versions in the investigation of criminal violations of the legislation on protection rozslын.

Key words: version; the investigator; criminal proceedings; crime; investigation

-
- Висунення версій при розслідуванні кримінальних правопорушень, передбачених ст. 247 КК України / А. І. Виноградова // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14vaikku.pdf>.